

Prikazi knjiga

BOŠKO TODOROVIĆ i DUŠAN VILIĆ:
„Vanredne prilike”

(Privredapublik, Beograd, 1989)

Mesec i po dana nakon martovskih demonstracija na Kosovu, koje su uslovile proglašenje vanrednih prilika u ovoj našoj pokrajini, izašlo je iz štampe koautorsko delo dr Boška Todorovića i Dušana Vilića *Vanredne prilike*.

Bez obzira na to što autori u svom delu prevashodno obrazlažu vlastita teorijska i doktrinarna stanovišta sa kojima se ne moraju složiti neki čitaoci „Vojnog dela”, odnosno poslenici u oblasti vojnog stvaralaštva, najmanje što časopis može i mora pružiti ovim njegovim uvaženim saradnicima, jeste usputni i nepretenciozni komentar osnovnih sadržaja i pitanja koja oni pokreću u svojoj studiji o vanrednim prilikama. Potpuno je razumljivo da su objektivne društvene prilike u vreme pripreme knjige za štampu bile drugačije nego što su danas kada je sveukupna društvena kriza eskalirala do samog njenog dna. Radi toga je dobrodošlo svako dobronamerno i konstruktivno promišljanje mogućih puteva i načina njegovog prevladavanja. Ako autori i nisu uvek u pravu kada ukazuju na te mogućnosti, dobronamernost i krajnje konstruktivan stav ne može im se poreći. A i to je dovoljan razlog da čitaoce „Vojnog dela” ovim putem informišemo da je takva studija izašla, doduše ne u izdanju Vojnoizdavačkog i novinskog centra, što po sebi nije nikakav hendikep, i da bi bilo poželjno da je pročitaju i o njoj sude kritički isto onako kako su njeni autori nastojali da kritički sude o našoj neveseloj društvenoj zbilji koja je generirala vanredne prilike ili ih je barem aktuelizirala do mere dosta visoke verovatnoće i učestalosti njihovog izbijanja.

Polazeći od datih napomena, od ovog prikaza ne treba očekivati celovit uvid u delo o kojem je reč, već ga treba shvatiti kao prethodnu napomenu čitaocima „Vojnog dela“ što ih pri uvodu u sadržaj ove knjige očekuje.

Ako se izuzme kratkotrajno i delimično proglašavanje vanrednog stanja u Prištini i još nekim gradovima SAP Kosovo 1981. godine, proglašavanje vanrednih prilika u toj pokrajini u 1989. godini ima sve osobenosti prvi put preduzetog koraka u SFRJ, zasnovanog na odgovarajućim ustavnim i zakonskim ovlašćenjima Predsedništva SFRJ. Zbog toga je razumljiv interes i domaće i inostrane javnosti za razloge, politički smisao, sadržaj i ciljeve takve odluke. Knjiga B. Todorovića i D. Vilića ne daje odgovore na sva pitanja koja se u vezi sa tim neželjenim stanjem društvenih i političkih odnosa nameću, ali je evidentno da mnoga od tih pitanja pokreće, nastoji da ih promišlja sa stanovišta nastalih društvenih potreba, a na neka od njih daje i kvalifikovane odgovore.

S druge strane, zbog duboke i sveobuhvatne krize jugoslovenskog društva, posebno društveno-političkog sistema uspostavljenog Ustavom iz 1974. godine i neefikasnosti u funkcionisanju gotovo svih institucija federacije, aktuelizirano je, između ostalog, i pravo Predsedništva SFRJ da ocenjuje političko-bezbednosno stanje na teritoriji SFRJ u celini, a i na teritorijama pojedinih republika i pokrajina, pa analogno tome i njegovo pravo proglašavanja stanja vanrednih prilika. Autori su nedvosmisleni u stavu prema kome Predsedništvo SFRJ ima isključivo pravo da donosi ovakve odluke i proglašava vanredno stanje. Oni takav stav zasnivaju na primerima koji su prethodili odluci o proglašenju vanrednih prilika u SAP Kosovu i u toj argumentaciji su vrlo uverljivi.

Ova studija, pored autorskog predgovora, u kome je potpunije obrazložen predmet rada, sadrži četiri poglavlja, sa respektivnim popisom literature od preko 60 bibliografskih jedinica. Taj popis literature ne sme da nas zavara ili navede na zaključak o širokom spektru radova na tu temu koji su autori mogli da koriste. On se odnosi na najraznovrsnije oblasti društvenog i političkog života, čiju su literaturu autori morali da konsultuju, jer je ova tema interdisciplinarna u najširem smislu te reči.

U prvom delu, pod naslovom *Vanredne prilike – složenost procesa donošenja odluke i moguće implikacije*, bliže se od-

ređuje i pojam *vanredne prilike*, oko čega su do sada postojala različita mišljenja i tumačenja. Autori su dosta smelo izrazili svoja neslaganja sa postojećom definicijom tog društvenog stanja i u zvanično prihvaćenim dokumentima, kao na primer u *Strategiji opštenarodne odbrane i društvene samozaštite* i *Zakonu o opštenarodnoj odbrani*. Svi čitaoci se ne moraju s tim u potpunosti složiti sa autorima, ali im, takođe, neće moći osporiti valjanost argumentacije koju su prezentovali u obrazloženju svojih, nesumnjivo, interesantnih stavova. Radi se, zapravo, o preispitivanju valjanosti datih pojmova i društvenih uzroka vanrednih prilika, kako su elaborirani u *Strategiji opštenarodne odbrane i društvene samozaštite*.

U prvom poglavlju uočavamo i tvrdnju da je teže doneti odluku o proglašavanju vanrednih prilika nego odluku o proglašavanju ratnog stanja. Reč je, nesumnjivo, o originalnom i na prvi pogled neverovatnom zaključku. Autori su ga dosta uverljivo obrazložili. U obrazloženju je sadržana sva složenost procesa koji prethodi odluci o vanrednim prilikama, osetljivost s obzirom na moguće posledice – negativne, ako se preurani ili zakasni s takvom odlukom, odnosno pozitivne – ako je takva odluka donesena pravovremeno.

Iako je prvo poglavlje, u poređenju sa ostala tri, relativno kratko, autori u njemu nisu ostali samo u sferi kritike postojećih pojmovnih određenja i zvanično prihvaćenih definicija sintagme „vanredne prilike”, već su u zamenu za njih ponudili svoje definicije toga pojma, uključujući i zahteve za preispitivanje, korekciju i dogradnju doktrinarnih stavova i pravnog regulisanja, kao i operacionalizacije vanrednih prilika, posebno u pogledu identifikacije pravih uzroka i kvalifikacije prethodnih indikatora koji ukazuju na mogućnost nastajanja stanja koja se kvalifikuju kao vanredne prilike.

U drugom poglavlju autori razmatraju evoluciju pojma vanrednih prilika. To su uradili analizom brojnih konkretnih događaja iz posleratnog istorijskog razvoja naše zemlje: a) balistička kontrarevolucija na Kosovu 1944/45. godine i uništenje četničko-ustaških i drugih odmetničkih grupa, odnosno događaji koji se organski nadovezuju na drugi svetski rat, narodnooslobodilačku borbu i socijalističku revoluciju, i b) značajniji unutrašnji politički događaji u Jugoslaviji u posleratnom periodu (prva tršćanska kriza, borba protiv Informbiroa,

seljačka pobuna u Cazinskoj krajini, tršćanska situacija 1953. godine, period „beskonfliktnog društva“ u Jugoslaviji, kontrarevolucionarne demonstracije na Kosovu 1968, „cestna afera“ u SR Sloveniji 1969, „masovni pokret“ u SR Hrvatskoj 1970 – 1971. godine, nacionalističko-separatistička kontrarevolucija na Kosovu osamdesetih godina).

Analitički i izvanredno kondenzovan retrospektivni pogled na sve navedene događaje koji su iznutra potresali jugoslovensku socijalističku zajednicu u periodu od oko 35 godina autorima je poslužio da dokažu jednu od svojih temeljnih teza, a to je, da spoljne opasnosti za zemlju, po pravilu, ne dovode do stanja vanrednih prilika, već obratno – takva stanja jačaju unutrašnje jedinstvo i koheziju, odnosno prave uzroke nastajanja takvih stanja treba tražiti na drugoj strani. Istovremeno, ova sažeta istorijska retrospektiva poslužila je autorima kao neka vrsta „optimalnog poligona“ da na njemu prate zečetak, razvoj i sazrevanje društvene svesti, kao i razvoj naših doktrinarnih pogleda i stavova o mogućim oblicima unutrašnjeg ugrožavanja i potrebnim i nužnim merama odbrane SFRJ od takvih opasnosti. Ujedno, ovo poglavlje knjige *Vanredne prilike* za mlađe čitaoce koji nisu neposredno doživeli veći broj opisanih i analiziranih događaja predstavlja i izuzetno zanimljivo istorijsko štivo, bez obzira na to što autorima istorija nije njihovo bliže stručno opredeljenje.

Treće poglavlje, *Uzroci nastajanja stanja vanrednih prilika*, ne samo što je po obimu najveći, već je i po lociranju traženih uzroka najintrigantnije. To je uočljivo i prilikom letimičnog pogleda na naslove i podnaslove pojedinih celina i poglavlja ovog dela knjige: *Prvi neuspeh u pokušaju ostvarivanja novih perspektiva razvoja* (u stvari neuspela privredna reforma iz 1965. godine, primedba G. P.); *Ustavne promene 1968–1971. godine i ciklične krize u jugoslovenskom društvu*; *Pokrajine kao konstitutivni elemenat federacije*; *Ustavni amandmani od juna 1971. godine*; *Ustav iz 1974. godine kao generator krize*; *Kompletiranje nacionalnih ekonomija*; *Financijska prezaduženost i tehničko-tehnološka zavisnost od inostranstva kao latentno izvoriste destabilizacije zemlje*; *Ugrožavanje društvene svojine kao oblik podrivanja društveno-ekonomskog sistema*; *Nacionalizam kao zajednička platforma svih kontrarevolucionarnih snaga*; *Koreni birokratskog nacionali-*

zma; Sprega birokracije i nacionalizma; Uloga inostranog faktora i specijalni rat kao jedan od stalnih uzroka mogućeg nastajanja vanrednih prilika.

Opširnije smo naveli podnaslove iz ovog poglavlja upravo zbog toga da bismo ukazali na njihov značaj. Koristeći istu metodologiju u istraživanju društvenih pojava, kao i u prethodnom poglavlju, autori su i u ovom delu ostali dosledni svojoj ranije postavljenoj tezi. Ta teza u najkraćem glasi: glavni uzrok unutrašnje destabilizacije jednog političkog sistema nije unutrašnji neprijatelj u sprezi sa inostranim faktorom, kako je to do sada stajalo u političkim, doktrinarnim i pravnim dokumentima, već je pravi uzrok u samom sistemu zbog njegovih mana, promašenosti, nedograđenosti itd. Razume se, pri tome nije potcenjeno i zanemareno delovanje organizovanih snaga unutrašnjeg i spoljnog neprijatelja sistema, koji uvek i svim sredstvima pokušavaju da ostvare svoje političke ciljeve. Osnovno polazište autora u pristupu izvođenja dokaza za svoju tezu jeste u činjenici da su svi politički sistemi kroz istoriju, pored pristalica, imali i protivnike. A koliko su protivnici uspevali da destabilizuju, pa i razruše dati politički sistem – nije nikad zavisilo samo od njih, njihove aktivnosti i htenja, već prvenstveno od snage napadnutog sistema, njegove utemeljenosti u narodu, efikasnosti u svakodnevnom funkcionisanju i perspektivnosti koju otvara za budućnost.

Razume se da se kod svakog pokušaja ocenjivanja ove knjige u celini, a posebno ovog njenog poglavlja, mora imati u vidu i vreme u kome je ona pisana, odnosno u kome je prezentirana našoj javnosti. Danas imamo opšteprihvaćen stav o neophodnosti izrade novog Ustava SFRJ. Kada je knjiga pisana i prezentovana, još uvek se o tome govorilo stidljivo i uz velike otpore. Tvrdilo se da se osnovne postavke Ustava iz 1974. godine ne mogu i ne smeju dirati, itd. Autori ove knjige već tada su smatrali da je Ustav iz 1974. godine „glavni generator krize”.

Poslednji, četvrti deo knjige, *Sprečavanje nastajanja i eliminisanje vanrednih prilika*, predstavlja primenjenu teoriju, tako reći instruktivni deo o preduzimanju optimalnih mera od strane svih subjekata društvene samozaštite radi sprečavanja nastajanja stanja vanrednih prilika, odnosno da takvo stanje što pre bude prevaziđeno. Ovo poglavlje se sastoji iz dva dela:

prvi, koji se bavi nekim odrednicama procene političko-bezbednosne situacije i potrebom njenog stalnog ažuriranja, kao i bitnim karakteristikama društvenih stanja koja se u duhu naše terminologije nazivaju stanjima vanrednih prilika, odnosno koja su u klasifikacijama specijalnog rata poznata kao izazivanje i upravljanje krizom; i drugi, koji razmatra više pitanja, od planova za sprečavanje i eliminisanje vanrednih prilika, preko sukcesivnog angažovanja organa i snaga bezbednosti i delova oružanih snaga (JNA i TO), do uloge Komiteta za ONO i DSZ i predloga za optimalno organizovanje rukovođenja i komandovanja svim snagama u društvu koje se aktiviraju u ovakvim situacijama.

Kao i u prethodnim, ni u ovom poglavlju se ne moramo u svemu složiti sa autorima, ali im ne možemo osporiti bogatstvo i originalnost predloga za dalju dogradnju sistema ONO i DSZ, posebno u smislu njegove osposobljenosti da se uspešnije nego do sada nosi sa najraznovrsnijim izazovima koje može da nametne stanje vanrednih prilika, bilo da je njime zahvaćena pojedinačno samo teritorija pojedinih republika i pokrajina, ili cela teritorija SFRJ. Time prvenstveno mislimo na izložene principe prilikom izrade i ažuriranja političko-bezbednosnih procena (naučna utemeljenost, redukcija broja mesta za izradu tog dokumenta, poštovanje principa „odozgo prema dole“, a ne obratno, ukidanje prakse javne verifikacije tog dokumenta, itd.), zatim na postupnost i način upotrebe snaga bezbednosti i delova oružanih snaga, a posebno na ponuđene postulate koji bi se morali poštovati u organizovanju rukovođenja i komandovanja u stanjima vanrednih prilika, izvedene i iz opštih teorijskih dostignuća i iz empirije, odnosno dosadašnjih iskustava, prvenstveno sa Kosova.

Više je razloga koji upućuju na zaključak da se radi o aktuelnoj i korisnoj publikaciji – prvoj sa tematikom o vanrednim prilikama, koja je postojeće iskustvo poštovala, ali ga je i kritički razradila.

S U M M A R Y

Prof. D Sc Gavro Perazić: Todorović, B. and Vilić D., „*Vanredne prilike*” (State of Emergency), *Privredapublik*, Belgrade, 1989

The comprehensive and all-pervading crisis of the Yugoslav society and inefficiency of almost all Yugoslav federal institutions has actualized also the right of the Presidency of the SFRY to assess the political-security situation in the entire territory of the SFRY, also in individual Yugoslav republics and provinces, and thus in an analogous measure to declare and enforce the state of emergency where it should deem necessary. The authors of this actual and worthy publication start with presentation of their own theoretical and doctrinal views and points of departure, and thereafter their critical assessment of gravity of our societal reality which has generated extraordinary situation and circumstances or at least made these circumstances actual in a rather high measure of probability and rate of occurrence. All readers may not entirely share the views of the authors but they cannot deny the abundance and originality of suggestions concerning the further development and up-building of the total national defence and social self-protection system, particularly pertaining its capacitation for dealing more effectively with most diverse challenges that the state of emergency can present or impose.

R É S U M É

B. Todorović et D. Vilić: „*Vanredne prilike*” (Circonstances extraordinaires, *Privredapublik*, Beograd, 1989.

La crise générale de la société yougoslave et l'inefficacité du fonctionnement de presque toutes les institutions de la Fédération rendent actuel, entre autre, le droit de la Présidence de la RSFY de juger de la situation politique et de la sécurité du territoire de la RSFY dans l'ensemble, mais aussi bien dans les territoires des Républiques et des Provinces et, par analogie, le droit de proclamer la situation des circonstances exceptionnelles. Dans ce livre d'actualité et utile, les auteurs présentent, avant tout, leur propre point de vue théorique et de doctrine et portent un jugement critique sur la gravité de la réalité sociale de notre pays qui est à l'origine des circonstances exceptionnelles ou qui les a du moins rendues actuelles au point de les faire assez probables et fréquentes. Tous les lecteurs ne doivent pas approuver pleinement les points de vue des auteurs, mais, on ne saurait leur contester la richesse et l'originalité des propositions concernant l'élaboration continue du système de défense populaire généralisée et d'autoprotection sociale, notamment lorsque il s'agit de les rendre encore plus aptes à combattre avec efficacité les différents défis imposés par les circonstances exceptionnelles.

Р Е З Ю М Е

Б. Тодорович и Д Вилич: „Чрезвычайные обстоятельства“ (Привредапу-блик, Белград, 1989)

Всеобъемлющий кризис югославского общества и недейственность в функционировании почти всех институтов федерации актуелизировали, между прочим, и право Президиума СФРЮ оценивать политическое состояние и состояние безопасности на территории СФРЮ в целом, а также на территориях отдельных республик и краев, и в согласии с этим, право объявлять состояние чрезвычайных обстоятельств. В настоящей актуальной и полезной публикации авторы прежде всего обосновывают собственные теоретические и доктринальные точки зрения, а также критически отзываються о серьезности нашей общественной действительности, которая генерирует чрезвычайные обстоятельства или, по крайней мере, актуелизирует их до степени достаточно высокой вероятности и частоты их возникновения. Не все читатели согласятся полностью с позициями авторов, но нельзя оспорить богатство и оригинальность их предложений по дельнейшей достройке системы всенародной обороны и общественной самозащиты, в частности в отношении ее подготовки к тому, чтобы более успешно, чем это бывало до сих пор, справлялась с самыми разнообразными вызовами, которые может навязать состояние чрезвычайных обстоятельств.